

Móser Zoltán

Üzenetek

I. Elgurul a nap...

Amikor Szicíliaból hazaértem és előhívtam a filmeket, csak pár napom volt arra, hogy legalább néhány tekercest kidolgozzak, s ezek javát nagyításra előkészítsem. Ahogy lenni szokott – szerencsére –, ekkor újra felidéződött bennem minden régi élményem, ahogy kockáról kockára megjelentek a képek az előhívó tálban. Az első nap, az első állomás képeivel, Messinával kezdtem a kidolgozást, ahol bizony kétségbe voltam esve nagyon, hogy mit fogok itt csinálni, fényképezni? (Az útikönyv semmi jóval, széppel nem kecsegtetett.) Késő délután volt már, amikor az egyik templom melletti magas teraszra értem, ahol hosszan elidőztem, és néztem a kikötőbe érkező s induló komphajók sokaságát. Így próbáltam átélni azt a hajnali élményt, amikor mint Jónás a cet gyomrában, áthajóztam vonatostul a szigetre. (Itt a hasonlat valószínűleg elég pontos, mert végig úgy éreztem magam, mintha valaminek a gyomrában lennék.) Egyedül voltam, nem merem kiszállni, csak egy kisgyermek hangos üvöltéséből értesültem arról, hogy elindultunk, és amikor elhallgatott, akkor s így tudtam meg, hogy révbé értünk. Közben semmit nem láttam. Csak most, amikor kintről, messzi magasból figyelem a hajók s a kompok útját.

Már visszafelé indultam, s az egyik kanyarban focizni induló kisfiúkat vettem észre: veszem is elő a fényképezőt, de épp felém gurul a labda. Rúgom hát vissza, amire nem együttérző, inkább felnőttes, ironikus nevetés volt a válasz. De ha már elővettem és felhúztam, el is kattintom a gépet, bár pont szembe süt a nap. Hát ennyi a történet, a negatívon szinte semmi, csak nagy fények és árnyak. De miért épp ezt mesélem el? Mert, és ezzel visszatérek a nagyítás napjához, a délutánhoz, amikor már rég megszáradtak a képek, de az élmények még elevenen bennem éltek, s egyszerre voltam itthon és ott a szigeten, Messinában, az utcán, a teraszon, a hajón és a kikötőben.

De most mégis bicikliért megyek, s azon be a könyvtárba, valamit leadni, elintézni. S ha már ott vagyok, átnézem a legújabb irodalmi lapokat is. A *Tiszatáj* első oldalain *Baka István* versére figyeltem fel s olvastam el: szinte letaglózott, lecövekelt, némává tett. Más nem is tudtam olvasni, bár akartam volna. Aznap csak *Háry János búcsúján* gondolkodtam: a búcsú pohár fenékgig-ivásán, ezen a különös Szent János-poháron és -áldáson. Az áldást – vagy átkot? – most talán nekem, nekünk kellene, illene mondanunk, miközben mindannyian tudjuk – s ettől válunk némává és tehetetlenné –, a pohár minden csöppjét most Baka Pista issza egyedül. S mint a rabéneken, ez a pohár „méréggel van tele”! Mint a másik versben, amit a *Kortársban* olvastam egy héttel később, s ez is búcsúzásról szól, s a *Gecsemáné kertről*, és arról a bizonyos pohárról, s a kívánságról:

... a bőrdömb
Becsomagolva és lezárva áll az
Ajtóm előtt rég útra kész vagyok
Borok virrasztják át az éjt velem
Szemem csak félig hunyva álmokat
Nem álmodok de látok jó előre
Mindent amíg a vaksötétbe nézek
Látlak ahogy Te engem sohasem
Mert mit is lát aki maga a Látás
S tudom nem múlhat tőlem e pohár... ”

A 46 éves költőnek a Semmit közelítő utazásából s ezért halálosan komoly üzenetéből, az említett másik versből is hadd másoljak ide néhány strófát:

„Kardot ragad s a menny Napóleonia
megfut előlünk nyakában a lába

Mint aranyórát elveszti a Holdat
Mint aranytallér elgurul a Nap

S megtorpannak a csontlovak s a holtak
Csillagkép-csatarendbe állanak
(...)

Ki császárokkal paroláztam és
A világ végén lógattam le lábom
Meglóbál most és fejfel lefelé
A Nixbe ejt le prüsszentő halálom.”

Ezek a sorok megszólaltak bennem otthon is, amikor nézegettem a nyers képeket – hisz ezt elfelejteni nem könnyű! –, ám egyszer csak az a „hibás”, élettelen, homályos kép kivilágosodott és jelentést nyert: a labda Nappá változott, a gyerekek immáron azt terelgették, s én a Napot rúgtam vissza nekik – ezért volt az ördögi kacaj –, de hiába is tettem, mert tudom, Baka Pistától tudom, hogy tőlük is elgurult a Nap. A sötétkamrába siettem, és amíg élt bennem ez a látvány, erre gondolva, így értelmezve nagyítottam ki a képet. Aztán borítékba tettem és feladtam Szegedre: vajon ráismer-e versére Baka István? Felfedezi-e a Napot, látja-e a Nap útját? Biztos vagyok, hogy pontosabban látja, mint én s mint a kamera; csak ad-e ez megnyugvást neki? Vagy ez a kép – miként az idézett vers is – csak nékem szóló üzenet?

II. A második napon, avagy hány méter a napfelkelte és hány öl a naplemente?

„mert a festőnek, ha isteni, akkor a valót kell festeni. . .”
(Csontváry)

Ahogy leírtam a „Nap-utat”, Csontváry jutott az eszembe, aki itt (is) kereste, és végül meg is találta: ezért járt Szicíliában többször is. Csontváry leveleit s önéletrajzát újra kézbe véve, arra figyeltem fel, hogy ezekben az egyik kulcsszó – ami nemcsak a lélekbúvárnak mondhat sokat –, a „visszavágyani, visszakívánozni”, a másik talán a „világ” lenne. Minden vágya és vágyódása oda vezethető, arra az iglói különös hangra, aki megsúgta neki, s elhittette vele, hogy ő lesz „a világ legnagyobb napút-festője”. Azért volt állandóan úton, mert mindennütt a fényt s az erőt kereste, mígnem egyszer Kairóban a naplemente tanulmányozása közben ráakadt „a sokat keresett napút színeinek világító fokozatára”. Magát a témát, a motívumot három helyen érezte meg, vette észre, és nem nyugodott addig, míg sikerrel nem ábrázolta, bocsájtván ezzel „fejünkre szédületet”! Ez a három hely a Tátra, Szíria és Szicília. Nem mindjárt, nem rögtön, hanem állandó – rögeszmés – keresésben és bolyongásban, miként ezt Baalbek esete is példázza. Szeptember van, és Csontváry Budapest érintésével Damaszkuszba utazik. A többit tőle hallgassuk meg:

„Amint Damaszkusz utcáit járom, s a vidéken is szorgalmasan kutatom a nagy motívumot, előáll görögnek látszó ember s olasz nyelven mondja: Ön uram nemde egy nagy festményhez keresi a motívumot, de ezt Damaszkuszban nem találja; most jövők Baalbekből, ahol a templomot a legszebb világításban lát-

tam, siessen oda, most van az ideje, a keresett motívumot ott találja.

Másnap hajnalban a naptemplommal szemben lévő Hotel Viktóriában álmomból felriasztott egy fény, mely tűzvörösből húzódtott le a magas Libanonról, belángolta a Hellios oszlopat aranylehelettel, s átkarolta a Bachus, Antonius és Vesta templomait világító színekkel. Önmagától előállott az 1880-iki kinyilatkoztatás tartalma, vagyis a legnagyobb *napút* plein-air motívuma.”

Szíria előtt ugyanezen célból Szicíliát is bejárta, szintén a Tátrából jött ide, s Nápoly érintésével Palermótól Syracusáig számos helyet és várost megtekintett, míg végül Taorminában állapodott meg. Aki eljut ide, nyomban megérti, hogy miért. Csontváry így magyarázza: „... mert a taorminai görög színház az Etnával rendkívül nagy távlatot követelt, nagyobbat a tátrai vízesésnél, hosszabb tanulmányozás miatt évi lakást béreltem ki, de kisebb részletek megfestése után – (mivel) a rajz arányában megállapodni, a rendkívüli világító erőt kihozni nem tudtam –, nyáron visszakívánoztam a Tátrába, a nagy-tarpataki völgynek újbóli tanulmányozására.

De hiába tanulmányoztam – a nagy monumentális feladatra még gyenge voltam.

Visszavágytam Taorminába, s amikor ott is arról győződtem meg, hogy egy két méter hosszúságú napkeltében készült festménnyel célt nem érek el s ezzel a világ elébe nem léphe-